

Klinická část právníkého studia ve Spojených státech

Michael P. Seng

Napsal Michael P. Seng z Právníké fakulty Johna Marshalla v Chicagu, Illinois, U.S.A.

Na jaře roku 1996 hostující profesor práva na Masarykově univerzitě.

Až do šedesátých let tohoto století zahrnovalo studium práva ve Spojených státech převážně hodiny vedené pomocí kauzální metody výuky. Tento systém byl vyvinut na Harvardu v devatenáctém století. Studenti četli soudní rozhodnutí a poté byli svým vyučujícím podrobně vyzkoušeni z toho, co četli. Tento způsob výuky získal oblibu ve filmu „Paper Chase“ a „profesor Kingsfried“ se stal prototypem amerického profesora práva.

V devatenáctém století nebylo studium na právníké fakultě jediným způsobem jak se stát právníkem. Adepti tohoto povolání si přečetli několik právních knih a poté byli dáni do učení k právníkovi v praxi, aby se naučili řemeslo. Do řad právníků tímto způsobem vstoupil například Abraham Lincoln, pravděpodobně nejznámější americký právník devatenáctého století. Ve dvacátém století nestudoval Robert Jackson nikdy na právníké fakultě, přesto se stal úspěšným právníkem, soudcem Nejvyššího soudu USA a hlavním žalobcem v norimberském procesu s válečnými zločinci. Až do dvacátého století neupravovala většina států výkon právníkého povolání. Na konci devatenáctého a na počátku dvacátého století byla v USA založena spousta večerních právnických škol, aby umožnily pracujícím získat vzdělání v oboru práva a vstoupit do profese.

Mnoho přistěhovalců, občanů černé pleti a žen se stalo právníky díky příležitosti dané večerními školami.

Na začátku dvacátého století začaly státy udělovat právníkům licence a upravovat výkon jejich povolání pomocí právních norem. V polovině století požadovala většina států, aby zájemci o právníké povolání byli absolventy státem uznávaných právnických fakult.

Sdružení amerických právníků začalo regulovat právníké fakulty stanovováním

kritérií, jež musely školy splnit, aby byly státem uznány, Sdružení amerických právníků se také neúspěšně pokusilo uzavřít večerní právnické školy.

Účelem těchto reforem bylo zvýšit podíl teorie ve výuce práva a učinit právnickou profesi více elitářskou. Avšak studenti a členové právnického stavu, kteří požadovali pro budoucí právníky více praktických cvičení, vyvinuli opačný tlak. Byly sestaveny programy fiktivních soudců, kde si studenti připravovali písemné i ústní argumentace v hypotetických odvolacích případech. Byly organizovány oblastní a národní soutěže ve fiktivních soudech, aby se mohli utkat studenti různých právnických fakult. Byly založeny rovněž kurzy procesní praxe, aby se studenti naučili, jak se vedou soudní procesy. Oblíbenými se staly kurzy tvorby právních dokumentů, vedení rozhovorů, udělování právních rad a jednání s druhou stranou.

Šedesátá léta dvacátého století byla obdobím velkého napětí na amerických školách, včetně škol právnických. Mnoho studentů se účastnilo hnutí za občanská práva a protiválečných hnutí a požadovalo, aby se výuka týkala těchto a dalších „praktických“ problémů.

Prezident Johnson vyhlásil válku chudobě a ustanovil program právní pomoci těm, kteří si nemohou dovolit právníka. Soudy začaly rozhodovat důležité případy z oblasti reformy trestního práva, vězeňství a duševního zdraví a oblasti veřejné pomoci potřebným osobám.

Právnické fakulty vyšly vstříc této výzvě a vytvořily klinické programy, ve kterých by mohli studenti zastupovat chudé osoby v případech týkajících se sociálních problémů. Studenti pokládali toto za náležitou přípravu. Osvojili si praktické dovednosti a klient těžil ze zastupování dobře vyškolenými, kontrolovanými a energickými mladými studenty práv. Požadavek klinické části právnického studia přetrvával navzdory faktu, že osmdesátá léta byla začátkem konzervativního trendu ve společnosti, politice a právu, a nadále přetrvává ve Spojených státech ve vysoké míře. Studenti si uvědomují, že zkušenosti z klinické práce zvyšují jejich prestiž u zaměstnavatelů, kteří hledají dobře připravené mladé právníky.

Účelem existence právní kliniky na právnické fakultě je naučit studenty základním dovednostem vedení rozhovorů s klienty a se svědky, udělování rad klientům, jednání s druhou stranou, sestavování právních dokumentů, obstarávání jednotlivých slyšení, procesů a odvolání. Studenti se také učí, jak je řízena právnická kancelář, a jsou vystaveni řadě etických problémů, jež se objevují v právní praxi. Klinika rovněž slouží zájmům veřejnosti, protože zajišťuje potřebné zastoupení chudým, kteří by si jinak nemohli zaplatit právního zástupce. Zkušenosti z právní kliniky jsou odlišné od vyučování ve třídách a simulovaných zkušeností, jako je fiktivní soudní a procesní právo, neboť studenti pracují se skutečnými osobami a skutečnými problémy.

Vedle řízení právní kliniky umožňují některé právnické fakulty svým studentům, aby za zápočet spolupracovali s veřejnými úřady a soukromými právníckými kancelářemi. Nicméně v těchto kancelářích studenti stěžejně získají dohled a zkušenosti na stejné úrovni jako v klinice právnické fakulty.

Většina států USA má zákony, jež dovolují studentům z vyšších ročníků, aby zastupovali klienty a účastnili se soudních řízení pod dohledem vyučujícího nebo praktického právníka.

Původně zaujímaly soudy i příslušníci právnické profese k právním klinikám na právnických fakultách poněkud skeptický postoj. Soudci vyjádřili pochybnosti, zda klienti dostanou náležité zastoupení, a právníci diskutovali, zda bude klinika přebírat klienty soukromým advokátním kancelářím. Výsledky však ukázaly, že tyto obavy jsou nepodložené. Vysoce motivovaní studenti, kteří pracují pod dohledem instruktora, zabezpečují klientům vysoce kvalitní právní zastoupení. Právní kliniky nekonkurují soukromé advokacii, protože nezastupují osoby s dobrými majetkovými poměry nebo klienty, o jejichž vedení mají soukromí právníci zájem. Od té doby jsou vztahy mezi soudci, advokáty a právní klinikou výborné.

Rovněž tradiční fakulty vyjadřovaly své pochybnosti o klinickém studiu práva. Znamenalo pro studenty méně času stráveného v učebnách a pro tradiční učitele ztrátu vlivu na důležité stránky právnického studia, neboť většina osob placených jako kliničtí instruktoři nebyla tradičními učiteli, ale advokáty zabývajícími se právní praxí. Postavení klinických instruktorů na akademické půdě byl tedy problém, jemuž bylo třeba se postavit tváří v tvář. Ale kladné zkušenosti studentů z výuky a tvrdá práce a kompetentnost klinických instruktorů tuto otázku pomohly vyřešit.

Klinika právnické fakulty může sídlit buď v budově právnické fakulty, nebo v budově přístupné jak pro klienty, tak pro studenty. Její pracovny nemusí být skvěle zařízeny, ale vyžadují se kanceláře pro instruktory, pracovny pro studenty, alespoň jedna sekretářka a přístup ke knihovně a dalšímu výzkumnému zařízení. Dnes bude klinika bezpochyby potřebovat, aby měli studenti a zaměstnanci přístup k dostatečně vybaveným počítačům. Klinika by měla mít nejméně jednu soukromou místnost, kterou je možno uzavřít, když studenti hovoří s klienty nebo se svědky nebo sepisují výpověď či jiné formální prohlášení.

Studenti pracující v právní klinice by měli mít zvládnuty základní kurzy právního studia, aby mohli těžit z právního podkladu při rozboru a řešení klientových problémů. Příslušní kliničtí instruktoři by měli dohlížet na studenty, když hovoří s klienty a udělují právní rady, a doprovázet je k soudu nebo ke slyšením, je-li to třeba. Měli by mít příslušné zkušenosti z praxe, dostatečné pro jejich dozor nad studenty.

Nejlépe by měli kliničtí instruktoři pracovat na plný úvazek a neměli by mít

vnější závazky, jež by odvracely jejich pozornost od práce se studenty. To znamená, že by jim měl být vyplácen plat srovnatelný s platy nabízenými veřejnými úřady a soukromými právními kancelářemi.

Měly by být stanoveny směrnice, jež by určily, kterými klienty a kterými případy se právní klinika může zabývat. Obecně klienti nesmí být schopni si dovolit advokáta, proto, aby bylo možné rozhodnout, zda daná osoba přichází v úvahu jako klient kliniky, je třeba provést úvodní rozhovor. Většina klinik se zabývá pouze určitými typy případů, jako jsou případy mladistvých, rozvody, spory mezi pronájemci a nájemníky nemovitostí, trestní případy, případy spojené s ochranou spotřebitele. Díky vymezení určitých typů případů může být nad studenty vykonáván účinnější dohled. Rovněž je zaručeno, že studenti neplýtvají svůj čas na případy malé pedagogické hodnoty.

Právní klinika Právní fakulty Johna Marshalla se zabývá pouze případy diskriminace v bydlení, které se týkají klientů, jimž bylo odmítnuto stejné bydlení z důvodu barvy pleti, národnosti, náboženství, pohlaví, rodinného stavu nebo fyzické či psychické neschopnosti. Tato oblast práva byla vybrána proto, že je poměrně úzká, ale stále umožňuje celou řadu zkušeností. Protože na federální, státní i místní úrovni existuje proti bytové diskriminaci spousta opravných prostředků soudních i správních, mají studenti zkušenosti s výběrem nejlepšího způsobu jak vyřešit klientův problém.

Součástí práva v klinice je předání studentům dostatečného vzdělání v oblasti hmotného práva a vhodných prostředků. Proto je výuka probíhající v učebnách důležitou součástí každého programu právní kliniky. Umožňuje, aby studenti a instruktoři diskutovali o běžné činnosti studentů. Poskytuje také možnost diskuze o etických problémech, s nimiž se studenti setkají při své práci. Studenti musí být klinickými instruktory pečlivě ohodnoceni a klasifikováni. Instruktoři by měli přezkoumat každou studentovu písemnou práci a účastnit se správních nebo soudních řízení, v nichž studenti pronášejí ústní projevy. Práce studenta by měla být klasifikována a za svou aktivitu v klinice by měli studenti dostat zápočet. To je motivuje a zaručuje, že odvedou-li práci na vysoké úrovni, budou odměněni.

Je-li to alespoň trochu možné, měla by být práce studentů v klinice koordinována s jejich další prací v učebnách.

Organizace klinik na právnických fakultách je nákladná. Je úsporné, když profesori právní fakulty přednášejí stovce nebo většímu počtu studentů. Tradičně vším, co bylo požadováno k vedení dobré právní fakulty, bylo několik výtečných profesorů a dobrá právní knihovna. Kliničtí instruktoři mohou, v závislosti na složitosti případů, dohlížet jen nad malým počtem studentů. Vyšetřování a příprava případu pro klienta jsou často nákladné. Další náklady znamená pojištění proti

profesionálně nesprávnému jednání nebo nedostatku profesionální dovednosti, neboť tu stále existuje možnost, že klient nebude spokojen se svým zastoupením a bude žalovat advokáty, kliniku nebo fakultu. Školné na právníké fakultě a poplatky zřídka pokryjí tyto náklady.

Do roku 1995 zajišťovalo Ministerstvo školství USA některé peněžní prostředky určené k financování programu pro klinickou část právnického studia ve Spojených státech, ale díky finančním a politickým tlakům na federální úrovni byl tento zdroj prostředků zrušen. Pro klinické právníké studium může být použito omezené množství peněz ze soukromých nadací. Některé státy vyžadují po soukromých advokátech, aby zakládali speciální účty pro ukládání záloh zaplacených klientem. Úroky z těchto účtů přecházejí na speciální svěřenecký fond, z něhož jsou rozdělovány na financování právních klinik a úřadům zabývajícím se poskytováním právní pomoci.

Zákon o poplatcích za služby advokáta v případech týkajících se občanských práv, přijatý kongresem USA v sedmdesátých letech, stanoví, že v určitých občanskoprávních kauzách mohou žalobci, kteří vyhráli spor, převést úhradu nákladů za advokáta na žalovaného. Mnohdy jsou tyto poplatky značné. Předcházející dohoda s klientem umožňuje, aby byly zaplacený klinice a tyto poplatky mohou napomoci podpoře aktivit kliniky.

Právní klinika je jediným způsobem jak vnést více praxe do studia práva. Je-li používána společně s praktickými semináři a programy fiktivních soudů, může být užitečným nástrojem pro vzdělávání studentů práva. Americké zkušenosti s výukou práva prokázaly, že poptávka zákazníků a studentů práva požaduje, aby právníké fakulty připravily studenty pro jejich fungování ve světě praxe. Americké studijní zkušenosti s právní klinikou mohou přinést užitek fakultám jiných národů, pokoušejícím se o inovaci způsobů výuky, která je prospěšná studentům i širší veřejnosti.

PRÁVNÍ PRAMENY

Přehled platných právních předpisů z práv duševního vlastnictví včetně mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána, ke dni 1. 7. 1996

Sestavil JUDr. Ivo Telec, CSc.

- čl. 15 odst. 1. písm. b) a c) Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (vyhl. č. 120/1976 Sb.)
- Bernská úmluva o ochraně literárních a uměleckých děl ze dne 9. září 1886, doplněná v Paříži dne 4. května 1896, revidovaná v Berlíně dne 13. listopadu 1908, doplněná v Bernu dne 20. března 1914 a revidovaná v Římě dne 2. června 1928, v Bruselu dne 26. června 1948, ve Stockholmu dne 14. července 1967 a v Paříži dne 24. července 1971 (vyhl. č. 133/1980 Sb., ve znění vyhl. č. 19/1985 Sb.)
- Všeobecná úmluva o autorském právu revidovaná v Paříži dne 24. července 1971 (vyhl. č. 134/1980 Sb.)
- Mezinárodní úmluva o ochraně výkonných umělců, výrobců zvukových záznamů a rozhlasových organizací (vyhl. č. 192/1964 Sb., ve znění red. sděl. č. 157/1965 Sb.)
- Úmluva o zřízení Světové organizace duševního vlastnictví, podepsaná ve Stockholmu dne 14. července 1967 (vyhl. č. 69/1975 Sb., ve znění vyhl. č. 80/1985 Sb.)
- Úmluva o ochraně výrobců zvukových záznamů proti nedovolenému rozmnožování jejich zvukových záznamů (vyhl. č. 32/1985 Sb.)
- Úmluva o mezinárodním zápisu audiovizuálních děl (sděl. č. 365/1992)
- Dohoda mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských

- socialistických republik o vzájemné ochraně autorských práv k dílům literárním, vědeckým a uměleckým (vyhl. č. 5/1976 Sb.)
- vl. vyhl. č. 50/1927 Sb. z. a n., o ochraně původského práva v poměru k Spojeným Státům Americkým
- vyhl. č. 84/1937 Sb. z. a n., o přístupu Lotyšska k Bernské úmluvě o ochraně děl literárních a uměleckých
- vyhl. č. 203/1937 Sb. z. a n., o přístupu Portugalska k Bernské úmluvě o ochraně děl literárních a uměleckých
- vyhl. č. 29/1939 Sb. z. a n., o rozšíření působnosti Bernské úmluvy o ochraně děl literárních a uměleckých na Aden, Burmu, Saravak a Severní Britské Borneo
- Pařížská úmluva na ochranu průmyslového vlastnictví ze dne 20. března 1883, revidovaná v Bruselu dne 14. prosince 1890, ve Washingtonu dne 2. června 1911, v Haagu dne 6. listopadu 1925, v Londýně dne 2. června 1934, v Lisabonu dne 31. října 1958 a ve Stockholmu dne 14. července 1967 (vyhl. č. 64/1975 Sb., ve znění vyhl. č. 81/1985 Sb.)
- Úprava týkající se zachování neb obnovy práv ze živnostenského vlastnictví poškozených světovou válkou (č. 340/1921 Sb. z. a n.)
- Dohoda o zachování nebo obnově práv živnostenského vlastnictví dotčených druhou světovou válkou (č. 167/1947 Sb. z. a n.)
- Smlouva o patentové spolupráci ze dne 19. června 1970 (sděl. č. 296/1991 Sb.) a Změny Prováděcího předpisu ke Smlouvě o patentové spolupráci (sděl. č. 529/1992 Sb., č. 105/1993 Sb. a č. 26/1994 Sb.)
- Štrasburská dohoda o mezinárodním patentovém třídění ze dne 24. března 1971 (vyhl. č. 110/1978 Sb., ve znění vyhl. č. 86/1985 Sb.)
- Budapešťská smlouva o mezinárodním uznávání uložení mikroorganismů k účelům patentového řízení a Prováděcí předpis k ní ze dne 28. dubna 1977 (vyhl. č. 212/1989 Sb.)
- Locarnská dohoda o zřízení mezinárodního třídění průmyslových vzorů a modelů, podepsaná v Locarnu dne 8. října 1968 (vyhl. č. 28/1981 Sb., ve znění vyhl. č. 85/1985 Sb.)
- Mezinárodní úmluva na ochranu nových odrůd rostlin z 2. prosince 1961, ve znění revidovaném v Ženevě dne 10. listopadu 1972 a 23. října 1978 (sděl. č. 68/1994 Sb.)
- Lisabonská dohoda na ochranu označení původu a o jejich mezinárodním zápisu ze dne 31. října 1958, revidovaná ve Stockholmu dne 14. července 1967 (vyhl. č. 67/1975 Sb., ve znění vyhl. č. 79/1985 Sb.)
- Nicská dohoda o mezinárodním třídění výrobků a služeb na účely zápisu zná-